

Inleiding

Een goed begin

Ik vermoed dat iedere auteur het volgende zal herkennen. Hoe formuleer je een treffende openingszin voor artikel, een boek of, zoals in dit geval, een column-achtig stukje voor een tijdschrift? Het zal duidelijk zijn dat één van de redenen voor mij om dit probleem hier aan de orde stellen een zeer praktische is. Ik heb mijn openingszin er aan te danken en weer een hoofdbreken minder. Schrijfwijzers en vuistregels voor schriftelijke communicatie leren ons echter ook dat een openingszin niet alleen de aandacht van de lezer moet trekken. De openingszin moet ook een opstap en introductie zijn voor een betoog. Het verhaal ontwikkelt zich in het verlengde van de openingszin en, zo wordt ons voorgehouden, het mooiste is als aan het einde van de tekst weer terug wordt gekomen op de eerste bewering (Amerikanen plegen dit te illustreren met het credo: 'tell them what you want to tell, tell it and then tell them what you have told').

De praktijk leert echter dat openingszinnen vaak gekenmerkt worden door abstracte, brede beweringen, die zo algemeen zijn dat men zich er geen buil aan kan vallen. Immers, een gewaagde openingszin kan de aandacht trekken, maar houdt ook het gevaar in dat men de lezer tegen zich in het harnas jaagt. Deze haakt dan al af voordat de boodschap verder kan worden toegelicht. Bij studenten is deze angst vaak te herkennen. In de wetenschap dat de tekst door een docent wordt beoordeeld en dat er een directe 'beloning' aan vast zit in de vorm van een cijfer of een studiepunt, kiezen zij vaak de veilige strategie om te openen met een zin die weinig kwaad kan. Voorbeelden zijn: 'de huidige samenleving maakt een snelle

verandering door' of 'bedrijven bevinden zich in een steeds complexere omgeving'. Deze beweringen zijn moeilijk te toetsen en docenten zouden juist hiervoor studenten kunnen straffen (punt eraf!). Zij realiseren zich zelf echter ook maar al te goed dat het 'maar een opstapje' is.

De volgende vraag is dan of docenten zelf (of: wetenschappelijke onderzoekers) andere openingszinnen formuleren. Bestaat er een systematiek in de wijze waarop bepaalde onderzoekers hun artikel openen en waarvan is dat afhankelijk? Duidelijk is dat dit samenhangt met de discipline van de onderzoekers. Wie wel eens artikelen van beta-wetenschappers erop na slaat weet dat deze zonder uitzondering zeer zakelijk een artikel openen door het opsommen van een grote hoeveelheid publicaties die het verband tussen X en Y al dan niet bevestigen. Ook bij econometristen, toch wat meer verwant aan ons vakgebied, vindt men openingszinnen die wel erg technisch-rationeel overkomen (bijvoorbeeld: 'Suppose the economy (...)', gevolgd door een regellange formule).

De hier opgeworpen vraagstelling lijkt een beetje op die van de promovendus Heinze Oost, die de probleemstellingen van 341 Utrechtse dissertaties uit uiteenlopende disciplines in het studiejaar 1994-1995 met elkaar vergeleek. Zijn conclusie was opvallend: *'De meeste Utrechtse proefschriften ontbreekt het aan een deugdelijke probleemstelling. (...) Zelfs als de criteria waaraan een probleemstelling volgens hem hoort te voldoen zeer welwillend worden toegepast, kan minder dan een kwart van alle proefschriften de toets der kritiek*

---

* Ronald Batenburg is werkzaam aan de Nijmegen Business School (KU Nijmegen) en lid van de TvA-redactie

doorstaan.' (citaat uit het persbericht verschenen in het U-Blad van 12 juli 2000).

Het analyseren van openingszinnen leent zich veel minder voor een waarde-oordeel zoals Oost dat deed. Men kan zich zelfs afvragen of criteria voor openingszinnen wel zinvol zijn. Dat weerhoudt mij echter niet om louter uit nieuwsgierigheid na te gaan hoe wetenschappers omgaan met het dilemma van de openingszin. Laten we voor een 'openingszin-onderzoekje' eens dicht bij huis blijven en kijken naar de openingszinnen van de artikelen die tot nu toe dit jaar in het *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken* zijn verschenen. Na enig gesorteer kunnen drie soorten openingszinnen onderscheiden worden.

Ten eerste is er een aantal artikelen dat op bijna 'beta-achtige' wijze van start gaat door direct te refereren aan eerder onderzoek, met de daarbij behorende literatuurverwijzingen:

- In een drietal eerdere artikelen in dit tijdschrift is een overzicht gegeven van de ontwikkelingen in de beroepenstructuur van de werkgelegenheid in Nederland in respectievelijk de jaren zeventig (De Grip, 1986), de periode 1981-1985 (De Grip, 1987) en 1985-1990 (DeGrip & Dekker, 1993)'.
 - Uit empirisch onderzoek naar arbeidsmarktgedrag, baanwisselingen en sociale netwerken is gebleken, dat effecten van de omvang van sociale netwerken op de arbeidsmarkt voor mannen vaak wel en voor vrouwen niet optreden (o.a. Campbell, 1985; Flap & Tazelaar, 1988)'.
 - Recenter onderzoek (o.a. Klandermans, 1986; De Witte, 1995) steunt deze typering in drie soorten motieven, hoewel het belang van het ideologische motief beperkt lijkt'.
 - Arbeidsplaatsonzekerheid, dat wil zeggen onzekerheid van werknemers over mogelijke veranderingen in hun werk of aanstelling, wordt doorgaans beschouwd als een zeer stressvolle ervaring voor werknemers (Hartley, Jacobson, Klandermans & Van Vuuren, 1991)'.
 - De tweede categorie openingszinnen wil vooral een begrip lanceren of uiteenzetten:

- Het begrip prijsconcurrentie heeft in de economische wetenschap een welomschreven betekenis, namelijk dat een ondernemer een lagere prijs voor een product vraagt dan de concurrent'.

- In deze bijdrage spitsen we ons in eerste instantie toe op de meest basale vorm van vakbondsparticipatie: het lidmaatschap van een vakbond'.
- Internationale herstructurering brengt voor werknemersparticipatie (opgevat als collectieve belangenbehartiging) specifieke problemen met zich mee'.

De derde groep artikelen ten slotte, gebruikt de openingszin om het onderwerp in perspectief te zetten of af te bakenen naar land, tijdsperiode of allebei:

- In België is de aandacht voor diverse vormen van arbeidsduurverkorting vooral aan het einde van de jaren tachtig en het begin van de jaren negentig sterk toegenomen'.
- Vaak wordt beweerd dat processen van toenemende individualisering een (grote) rol spelen in de huidige Nederlandse samenleving'.
- De Nederlandse krijgsmacht heeft in de jaren negentig nieuwe taken gekregen'.
- "Downsizing" is min of meer een "way of life" geworden in het Noord-Amerikaanse arbeidsleven (vgl. bijv. Mischra, Spreizer & Mischra, 1998; Peak, 1985)'.
 - De tweede categorie openingszinnen wil vooral een begrip lanceren of uiteenzetten:

Wat bij alle openingszinnen is opvalt is de lengte en toch ook het zakelijk karakter. Enerzijds maken de auteurs zich niet schuldig aan zeer vrijblijvende, nietszeggende openingszinnen. Anderzijds zit er weinig 'Schwung' of uitdaging in de opening van de artikelen (wie herinnert zich niet befaamde openingszinnen, zoals *'Een spook waart door Europa'*?). Zoals gezegd, het analyseren van openingszinnen van artikelen kan niet meer om het lijf hebben dan het doen van constatering. Zonder waardeoordeel, dat wil zeggen: smaken verschillen. Echter, het kan nooit kwaad stil te staan bij vanzelfsprekendheden, zoals openingszinnen gepleegd te worden gelezen.